

Spoleczna gospodarka rynkowa - zaproszenie do dyskusji

W związku z ustanowieniem roku 2010 Europejskim Rokiem Walki z Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym, inicjujemy debatę na temat szeroko rozumianej gospodarki społecznej.

Podstawowym celem dyskusji jest wypracowanie modelu wspierania gospodarki solidarności w regionie, opartej na zharmonizowaniu długoterminowych działań gospodarczych z korzyściami prospołecznymi, przyjmując że znaczna część działań gospodarczych ma charakter lokalny i opiera się na wspólnotowych podstawach, oraz że obowiązkiem wspólnoty jest udzielenie pomocy osobom wykluczonym w sposób nie pogłębiający ich bierności, lecz aktywizujący je do tworzenia gospodarczego i społecznego dobra wspólnego.

Dyskusja na portalu może wpłynąć na istotną modyfikację wielu obszarów działania Samorządu Województwa Wielkopolskiego związanych z „gospodarką solidarną”. Jednocześnie przyczyni się do weryfikacji sposobu myślenia o rozwoju województwa oraz do konsolidacji prac nad ekonomią społeczną jako elementem Strategii Województwa Wielkopolskiego w zakresie polityki społecznej. Chodzi o jej przeformułowanie w kierunku funkcji aktywizującej, odchodzenie od funkcji socjalno-świadczeniowej. Uwzględniając spójność założeń społecznej gospodarki rynkowej z unijnymi celami integracji społecznej poprawa statusu społecznego osób w niekorzystnej sytuacji społeczno-ekonomicznej jest możliwa poprzez zwiększenie ich zdolności w zakresie innowacji społecznych drogą łączenia solidarności i opłacalności.

Do celów naszej debaty należy również zidentyfikowanie obszarów gospodarczych, w sferze produkcji przemysłowej, rolniczej oraz usług, w których mechanizmy ekonomii społecznej miałyby skuteczne zastosowanie na poziomie regionu, z uwzględnieniem polityk w zakresie rynku pracy, edukacji, ochrony zdrowia, opieki społecznej, wykluczenia oraz równych szans.

Działania w ramach funkcjonowania gospodarki społecznej często są prowadzane - co w świetle dotychczasowych doświadczeń wydaje się naturalne i oczywiste - do szeroko rozumianej opieki społecznej. Można stawiać pytanie, czy takie stanowisko nie zawęży problematyki tego zagadnienia, jednak poza wątpliwością pozostaje fakt, iż solidarność z osobami wykluczonymi, z różnych względów dysfunkcyjnymi, ma dla niniejszych rozważań znaczenie kluczowe. Należy jednak zastanowić się, czy idea gospodarki społecznej nie jest bardziej pojemna i nie mieści w sobie solidarności także na

innych poziomach i z innymi warstwami ludności? A jeśli tak, to na jakich poziomach i z jakimi osobami? Znalezieniu odpowiedzi też na te pytania ma służyć nasza debata.

W przypadku pomocy osobom nieradzącym sobie z różnych względów w rzeczywistości rynkowej następuje rzeczywisty zwrot od funkcji socjalno-świadczeniowej, będącej zarazem elementem wykluczającym i stygmatyzującym, do funkcji aktywizująco-reintegrującej. W krajach Europy Środkowej i Wschodniej funkcjonują różnorodne formy prawne gospodarki społecznej, wywodzące się głównie z tradycyjnego nurtu europejskich organizacji społecznych. Przykładowo w Republice Czeskiej - spółki interesu publicznego, a na Węgrzech - organizacje wyższej użyteczności publicznej. W minionym 20-leciu stowarzyszenia i fundacje w Polsce najczęściej oferowały usługi nadrabiające braki systemu pomocy społecznej. W większości przypadków przyjmowały one strategię opartą o tradycyjny model pomocy skierowanej do grup szczególnego ryzyka, w którym postrzega się beneficjentów jako biernych odbiorców świadczeń/usług dostarczanych przez grupy profesjonalistów. Podejście to nie promowało aktywnego uczestnictwa w procesie reintegracji samych zainteresowanych i często uzależniało ich od tego rodzaju pomocy. Niektóre środowiska organizacji obywatelskich rozwijały jednak modele wykraczające poza pomoc doraźną, budując relacje na wzajemności, współodpowiedzialności, aktywności i przedsiębiorczości.

Programy realizowane przez wielkopolskie organizacje obywatelskie w latach 1989-2010 miały poważny wpływ na rozwój gospodarki społecznej w Polsce. Przykładowo za prototypy spółdzielni socjalnych można dzisiaj uznać powstające w latach 90-tych samoutrzymujące się Wspólnoty, które były miejscem odbudowywania życia dla osób, które w okresie transformacji ustrojowej pozostały poza głównym nurtem życia społeczno-gospodarczego. Formalne przekształcanie pasywnego systemu polityki społecznej w Polsce w bardziej partycypacyjny nastąpiło w 2006 r., kiedy została wprowadzona Ustawa o Spółdzielniach Socjalnych, znowelizowana w 2009 r., która umożliwia integrację społeczno-zawodową i uwłaszczenie najuboższych członków społeczeństwa. Niemniej spółdzielnie socjalne nadal mają poważne trudności w pozyskaniu gwarancji na rozpoczęcie działalności ze środków publicznych, jak również napotykają na trudności w pozyskaniu zleceń.

W Wielkopolsce realizowane były programy edukacji dla osób z grup wykluczonych, w ramach których w oparciu o idee edukacji ustawicznej tworzono od 1998 r. modelowe centra integracji. Warsztaty przyuczenia zawodowego, w połączeniu z edukacją ogólną posłużyły jako wzór do wprowadzenia Ustawy o Zatrudnieniu Socjalnym sankcjonującej tworzenie centrów integracji społecznej. Istotnym działaniem było też np.

wybudowanie w partnerstwie publiczno- społeczno- prywatnym osiedla mieszkań socjalnych (32 mieszkania) w Poznaniu na osiedlu Darzbór dla osób uczestniczących w aktywnych formach reintegracji. Przysłużyło się to nowelizacji Ustawy o finansowym wsparciu budowy mieszkań socjalnych i schronień, do której wprowadzono zapis umożliwiający podejmowanie programów budownictwa socjalnego przez organizacje pożytku publicznego we współpracy z samorządami lokalnymi.

Na bazie tych doświadczeń w latach 2002 – 2006 powstał nowoczesny system prawny, który wydaje się być komplementarną i zintegrowaną propozycją dla krajów rozwijających się w ramach Unii Europejskiej, umożliwiającą rehabilitację społeczną i zawodową osób z grup wykluczenia, w tym niepełnosprawnych.

Na system ten składają się:

1. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
2. Ustawa o Działalności Pożytku Publicznego i Wolontariacie z dnia 24 kwietnia 2003r.
3. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003r. o zatrudnieniu socjalnym;
4. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006r o spółdzielniach socjalnych;
6. Ustawa z dnia 8 grudnia 2006 r. o finansowym wsparciu tworzenia lokali socjalnych, mieszkań chronionych, noclegowni i domów dla bezdomnych.

Nie można jednak zapominać, że istotny wpływ na funkcjonowanie systemu przeciwdziałania szeroko rozumianemu wykluczeniu społecznemu mają również poszczególne zapisy następujących ustaw:

1. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks Cywilny,
2. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych,
3. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach,
4. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach,
5. Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej,
6. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości.

Należy postawić tutaj pytanie czy te akty prawne również wymagają pewnej nowelizacji, aby działalność zgodna z ideą społecznej gospodarki rynkowej mogła się sprawniej w Polsce rozwijać, czy w ich ramach istnieją pewne przeszkody prawne, które taką działalność znacznie utrudniają?

Trzeba też wspomnieć o istotnym wkładzie w rozwój gospodarki społecznej wniesionym przez Ustawę o Działalności Pożytku Publicznego i Wolontariacie, ostatnio

znowelizowanej (2010 r.), która określa zasady prowadzenia działalności pożytku publicznego przez organizacje obywatelskie. Mogą one prowadzić działalność nieodpłatną, odpłatną i gospodarczą, która służy misji organizacji i reinwestuje ewentualny zysk w działania statutowe. Instytucje gospodarki społecznej, dzięki nowemu ustawodawstwu mogą stawać się realnym partnerem sektora publicznego w realizacji różnych usług i zleceń. Mogą dostarczać usługi publiczne, usługi na otwartym rynku we współpracy z przedsiębiorcami, ale również działać na rzecz rozwoju wspólnot lokalnych, a także prowadzić działalność handlową i produkcyjną, z której zyski przeznaczane są na cele statutowe.

Poziom współpracy administracji publicznej z organizacjami i instytucjami non profit wciąż pozostaje niezadowolający. Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wyraża się głównie w zleceniu zadań publicznych do realizacji podmiotom gospodarki społecznej. Wciąż brakuje wzajemnego informowania się, konsultacji, współtworzenia wytycznych, planów działania, strategii lokalnych itp. Pociąga to za sobą zagrożenie instrumentalnego traktowania partnerów społecznych. Ważne jest budowanie nowych form Partnerstwa, które wpisują się w zasady nowoczesnej filozofii rządzenia, w myśl których ważniejsze niż tradycyjne modele zarządzania hierarchicznego są sieci instytucji i koordynacji, ważniejsze jest delegowanie zadań niż wykonywanie ich przez struktury administracji publicznej, co, niestety, ma miejsce niezwykle często w polskich realiach.

Rozwój instytucji gospodarki społecznej, powinien znaleźć się wśród priorytetów politycznych administracji rządowej i samorządów, zgodnie z zasadą zawartą w Konstytucji RP w art. 20 - „społecznej gospodarki rynkowej”. Tworzy ona system instytucji umożliwiający zrównoważony rozwój poprzez włączenie w rynek pracy np. osób długotrwale bezrobotnych z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, poprzez integrację, aktywizację i włączenie we wspólnotę lokalną. Dalszy rozwój instytucji gospodarki społecznej, wymaga przekształcenia strategii resortowo-branżowych w spójny system polityki publicznej na wszystkich szczeblach samorządności, opartej o budowanie spójności w sferze legislacyjnej, planowania strategicznego oraz wdrażania adekwatnych rozwiązań.

Gospodarka społeczna jest bardzo dobrym narzędziem realizacji strategicznych planów rozwoju społeczności lokalnych, regionów i kraju. Wymaga to jednak dobrze zaplanowanych, a następnie wdrażanych spójnych strategii cząstkowych, zarówno w obszarze pomocy społecznej i polityki zatrudnienia, jak i w obszarze edukacji, kultury, ochronie zdrowia, ekologii, gospodarce itp.

Rozwój społecznej gospodarki rynkowej wymaga edukacji szeroko rozumianego otoczenia i współpracy partnerów lokalnych. Polski model kształcenia w obszarze gospodarki społecznej powinien odwoływać się do systemów wartości opartych na solidarności, poprzez włączenie społeczne w system tworzenia dóbr i usług. W edukacji tej ważne są aspekty filozoficzne, pokazujące więziotwórczy i integracyjny charakter pracy oraz jej funkcje prowadzące do doskonalenia samego człowieka, a nie tylko jej aspekty materialne, zapewniające byt (czego oczywiście nie można też zlekceważyć). Kolejnym ważnym elementem pozarynkowym w gospodarce społecznej jest odwołanie się do wspólnotowości (zasady komunitaryzmu) w funkcjonowaniu przedsiębiorstw społecznych, która stanowi istotny element odróżniający je od indywidualistycznej i konkurencyjnej formuły gospodarki mniej uspołecznionej.

Należy poważnie zastanowić się nad zapewnieniem warunków, nie tylko prawnych, ale również finansowych dla rozwoju instytucji społecznej gospodarki rynkowej. Daje tutaj do myślenia Przykład Centrów Integracji Społecznej (CIS), instytucji powstałych w oparciu o ustawę o zatrudnieniu socjalnym, z których wiele znalazło się w ostatnich dwóch latach w sytuacji likwidacji, nie otrzymując dofinansowania w ramach programów EFS czy też ze środków samorządów lokalnych. Należy postawić pytanie o model wspierania takich instytucji – czy właściwszy jest model, w którym tego typu podmioty otrzymują stałe wsparcie ze strony publicznej, czy może raczej model, w którym działania władzy publicznej sprowadzają się do pomocy w tworzeniu i zapoczątkowaniu działalności przez tego rodzaju podmioty, jednak później pozostawienie ich działalności wolnej grze rynkowej? Czy też można np. znaleźć jakieś rozwiązania pośrednie, które będą wykorzystywały zalety obu tych modeli, a zarazem maksymalnie ograniczały ich wady?

W każdym razie dotychczas widać wyraźny brak strategicznej wizji dalszego rozwoju programów i instytucji ukierunkowanych na zwiększenie zatrudnienia (w Polsce mamy najniższe zatrudnienie w UE, poza rynkiem pracy pozostaje 52 % obywateli). Należy się zastanowić, czy włączyć CIS-y w projekty systemowe realizowane na szczeblu centralnym, jak również wpisać je w obszar kształcenia ustawicznego podległego Ministerstwu Edukacji Narodowej, aby znalazły systemowe i długofalowe umocowanie dla realizacji zadań i misji.

W pracy, zarówno z osobami długotrwale bezrobotnymi, niepełnosprawnymi, jak również innymi zagrożonymi wykluczeniem społecznym, bardzo ważne jest kompleksowe podejście, które powinno być realizowane poprzez zintegrowany system polityki społecznej. Działania Ośrodków Pomocy Społecznej, Urzędów Pracy, instytucji gospodarki społecznej, w tym samorządu gospodarczego, organizacji obywatelskich i instytucji kształcenia

ustawicznego wzajemnie się uzupełniając powinny doprowadzić do samodzielności ich beneficjentów.

W obecnym systemie instytucjonalno – prawnym w Polsce brakuje wyraźnie takiego spójnego i kompleksowego systemu który prowadziłyby do integracji cząstkowych polityk w jeden zintegrowany system. Działania tych instytucji nie są skoordynowane a osoby potrzebujące pomocy i wsparcia biernie przechodzą z jednej instytucji do drugiej, najczęściej nie osiągając samodzielności.

Tematy do dyskusji:

- Rozumienie pojęcia „społeczna gospodarka rynkowa/ekonomia społeczna/gospodarka solidarności”;
- Zrównoważony rozwój - istnienie możliwości na równoważenie praw rynku i procesów integracji społecznej w środowiskach lokalnych;
- Istniejące w Wielkopolsce obszary wykluczenia społecznego, którym należy przeciwdziałać;
- Przykłady Partnerstw Lokalnych na rzecz rozwoju społecznej gospodarki w Wielkopolsce. Głos w dyskusji wójtów, burmistrzów, przedstawicieli ośrodków Pomocy społecznej i instytucji gospodarki społecznej itp. – dobre praktyki;
- Inwestycja w rozwój środowisk zaniedbanych - koszt czy raczej szansa na ożywienie gospodarcze, innowacyjność, spójność społeczną;
- Potrzeba rewizji dotychczas stosowanych podejść w polityce społecznej w obliczu istniejącego systemu prawnego na rzecz gospodarki społecznej;
- Istnienie potrzeby redefinicji pojęcia „społeczna gospodarka rynkowa” zgodnie z art. 20 w Konstytucji RP, który stanowi, że „Społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych, stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej”;
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 19.02.2009 „Społeczna Gospodarka,, - odniesienie jej do organizacji i instytucji non profit;
- Organizacje i instytucje obywatelskie z uwagi na partnerstwo z samorządami i partnerami gospodarczymi jako „realny zasób samorządności”;

Tematy o charakterze *stricte* gospodarczym:

- Działalność w zakresie produkcji dóbr i/lub usług przez podmioty gospodarki społecznej;
- Rola przedsiębiorców w odbiorze dóbr i/lub usług wytwarzanych przez podmioty gospodarki społecznej;
- Skala niezależności projektów tworzonych i realizowanych przez podmioty gospodarki społecznej, a ich zależność od subsydiów publicznych - sposób wspierania podmiotów gospodarki społecznej, określenie najbardziej właściwego modelu;
- Podejmowanie ryzyka ekonomicznego przez podmioty gospodarki społecznej a skala odpowiedzialności pracowników oraz członków podmiotów gospodarki społecznej;
- Ocena skali potrzeb poziomu zatrudnienia z wynagrodzeniem a wolontariat w podmiotach gospodarki społecznej;
- Kwestia możliwości tworzenia izb gospodarczych w ramach ustawy o samorządzie gospodarczym przez fundacje i stowarzyszenia prowadzące działalność gospodarczą (przedsiębiorstwa społeczne), a także spółdzielnie socjalne, spółki z o.o., non-profit i inne podmioty zarejestrowane w rejestrze przedsiębiorców;
- Ograniczenia dystrybucji zysków.